

Sairauskeskeisestä palvelusta monialaiseen työkyvyn ja kuntoutustarpeen arviointiin

Raija Kerätär

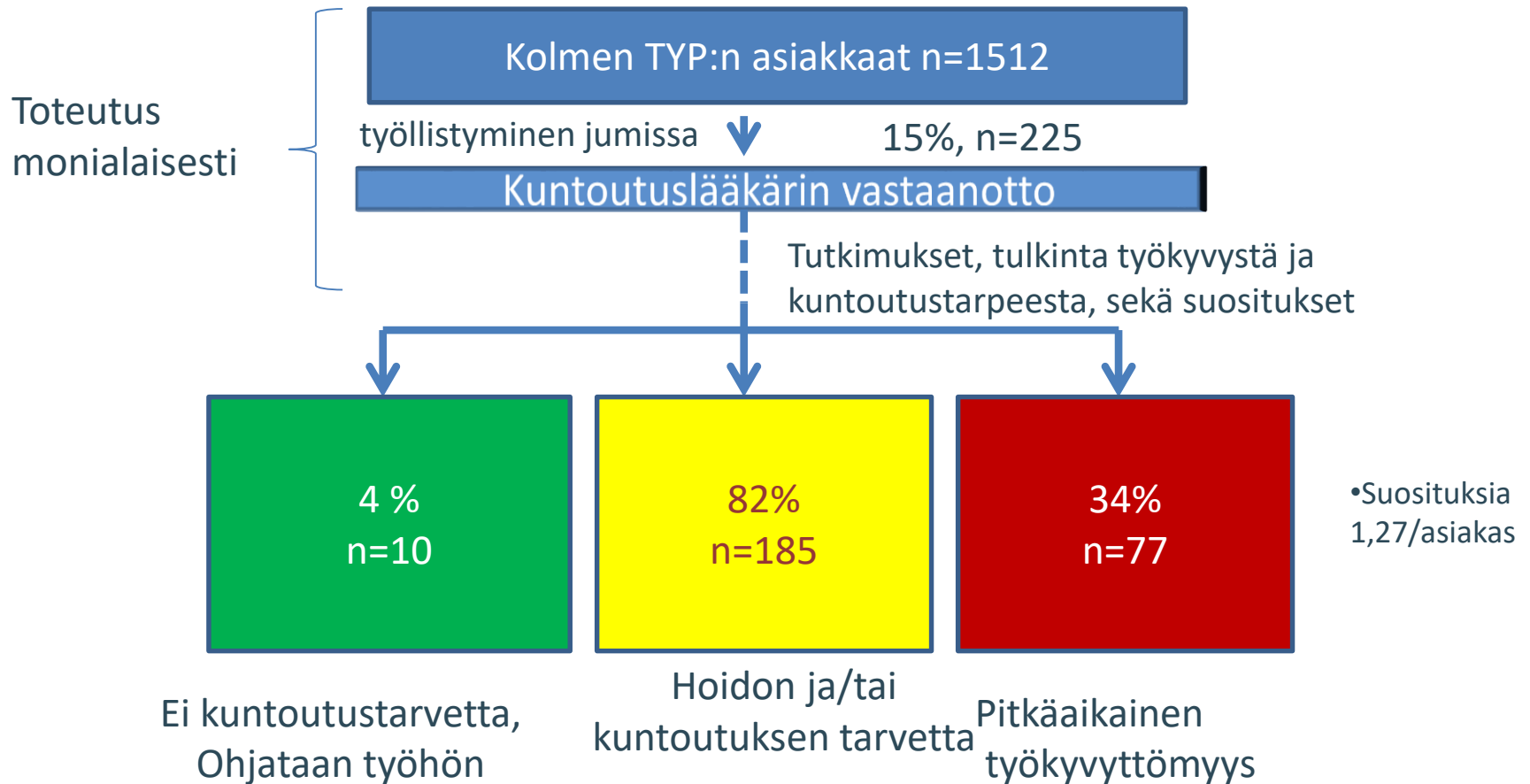
LT, kuntoutuslääkäri

19.10.2016

Tänään...

- Pitkäaikaistyöttömien työkykyisyydestä
- Mitä tarkoitamme ”työkyvyllä”
- Monialainen työkyvyn arviointi, mitä ja miten?

Pitkäaikaistyöttömillä on runsaasti hoitamattomia mielenterveyshäiriöitä, Kerätär, Karjalainen 2010

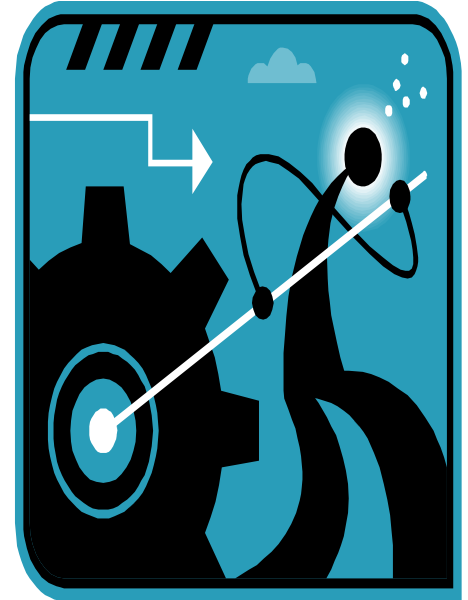

Johtopäätökset omasta aineistosta 2010

- Pitkäaikaistyöttömien toimintakykyä heikentävät sairaudet jäävät suurelta osin tunnistamatta
 - Terveystieteidenhuollossa
 - Sosiaalitoimessa
 - Työvoimahallinnossa
- Erityisesti mielenterveyden häiriöt jäävät hoitamatta
- Miksi?
 - Todetut sairaudet passivoivia ja vetäyttäviä = heikentävät toimintakykyä
 - Terveystieteidenhuollon toiminta edellyttää asiakkaalta aktiivisuutta ja ”hyvää toimintakykyä”
- Työkykyä ja palvelutarvetta tulee tarkastella toimintakyvystä lähtien, asiakkaan oma näkemys ei riitä
- Väestön palvelutarvetta tulee tutkia aktiivisesti, ei riitä että tutkitaan vain niitä, jotka käyttävät palveluja
- Terveystieteidenhuololle ja sosiaalitoimelle aktiivisempia, etsiviä toimintatapoja

Paltamon opetuksia...

- Työterveyshuollon keinovalikoima, esim. terveystarkastukset eivät sovellettunakaan täysin sovi pitkään työttömänä olleiden terveydenhuoltoon
- Miksi?
- Toiminta- ja työkykyisyys ei selviä vastaanotolla eikä terveystarkastuksissa
- Työkykyisyyden ongelmien varhainen tunnistaminen tapahtuu parhaiten työssä / koulussa
- Vetäyttävää (=syrjäytymiseen johtavaa) sairautta sairastava vaatii meiltä aktiivista ja etsivää otetta eikä löydy kyselyillä
- Pitkään työttömänä olleen kokemus itsestä: arvoton? uhri? Defenssiivinen toiminta näkyy
- Kelan tyyppiseen kuntoutukseen meno vaatii ensin kuntoutumisen osallisuuteen
- ”Ei kyllä työllisty avoimille työmarkkinoille?”

Pitkäaikaistyöttömien työkyky ja kuntoutustarve

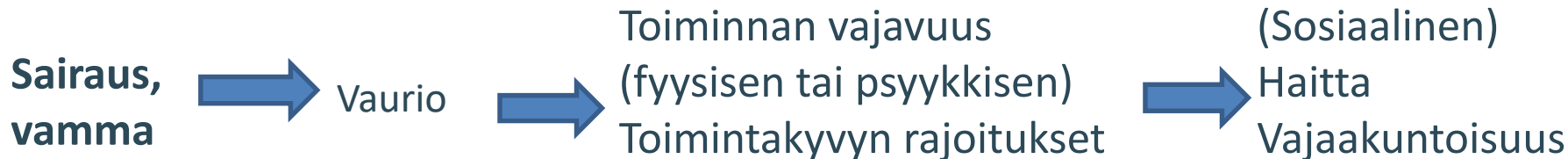
Kerätär 2016

Taulukko 1. Työkykyisten, työkyvyttömien ja työkyvyn tukemisen tarpeessa olevien määrät ja osuudet monialaisen työkyvyn ja kuntoutustarpeen arvion jälkeen

Osatyö	Tutkitut	Työkykyinen n (%)	Työkykyinen tukitoimien jälkeen n (%)	Työkyvytön avoimille työmarkkinoille n (%)
Osatyö I n=225	Typ-asiakkaista 15%, Oulu, Raahе, Kainuu	10 (4)	167 (74)	48 (21)
Osatyö III n=230	Paltamon työttömät (81%)	121 (53)	47 (20)	62 (27)

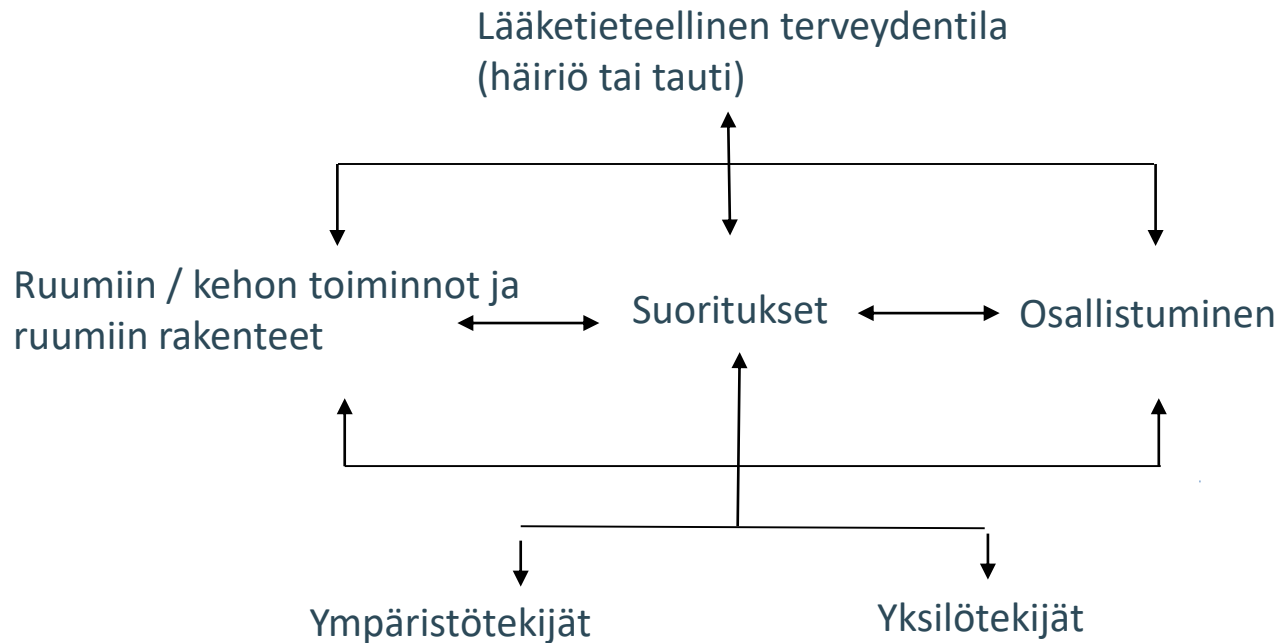
Toimintakyvyn käsitteen muutos

WHO, 1980 International Classification of Impairments,
Disabilities and Handicaps, ICDH

Sairauslähtöinen työkyvyn arviointi keskittyy sairauden/vamman hoitoon ja kuntoutukseen sekä sairauden/vamman aiheuttamiin fyysisiin rajoituksiin.

Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus ICF WHO 2001

Monialainen työkyvyn arviointi huomioi sairauden ja sen aiheuttaman rajoituksen lisäksi asiakkaan yksilölliset ja kontekstuaaliset piirteet, rajoitukset ja voimavarat

Työkyky ja terveys (Tengland 2011)

- Täysi terveys ei riitä työkykyisyyteen
 - vaikka olisi täysin terve, ei ole työkykyinen kaikkiin töihin
- Työkykyisyys ei vaadi täyttä terveyttä
 - kohtuu terveys riittää
 - terveys niillä alueilla, jota ammatillisen kompetenssin toteuttaminen edellyttää, on tarpeen

Vastaanottotilanne / Terveystarkastus VAI Työ- ja toimintakyvyn arviointi

Terveystapaaminen ?

Terveystarkastuksen tavoitteena on kautta aikojen ollut terveyden edistäminen

- Sairaudet ja niiden (somaattisten) aiheuttamat haitat toimintakyvyssä
- Kansatautien ja työhön liittyvien sairauksien riskitekijät / elintavat
- Kokemus terveydestä?
- Kyky / halu hoitaa terveyttä
- Terveyspalveluiden käyttö

Työ- ja toimintakyvyn arviointi ?

- + Fysiologinen ja motorinen toimintakyky
- + Aistit
- + Älyllisen toimintakyvyn testaukset
- +/- Sairauksien aiheuttamat toimintakykyhaitat
- Kyky tehdä sopimuksia ja toimia pitkäjänteisesti niiden mukaan
- +/- Kommunikointi ja vuorovaikutustaidot, rohkeus ilmaista itseään
- Osaaminen ja kyky oppia
- Oma-aloitteisuus ja kyky itsenäiseen työskentelyyn
- Kekseliäisyys ja kyky soveltaa osaamistaan eri tilanteissa
- Itsearviointikyky
- Työelämän perustaidot
- Työyhteisössä toimiminen, alaistaidot ym.

Toimintakyvyn arvioinnin intressi?

1. Kuvata toimintakyky sosiaalivakuutuksen etuuksien hakemista varten

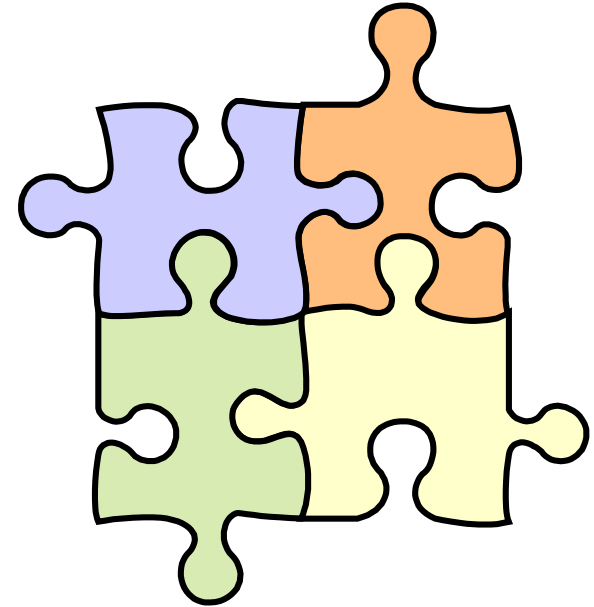
- Yhteiskunnan järjestelmästä lähtevä kontrollointi ja säätely taustalla
- Lähtee diagnoosista: ”vika, vamma, sairaus”
- Tavoitellaan objektiivista havainnointia (luonnontiede), asiakas on kohde

2. Tunnistaa toimintakyvyn heikkoudet ja vahvuudet kuntoutussuunnitelman pohjaksi

- Biopsykososiaalinen ihminen
- Lääkäri: Onko heikentyneen toimintakyvyn taustalla jokin sairaus?
- Tavoitellaan asiakkaan tilanteen **ymmärrystä** jatkosuunnitelmia ajatellen
- Ohjauksellinen ote, asiakas on yhteistyökumppani

Summa summarum ...

- Työkyvyn käsitteestä ei ole yhtenäistä ymmärrystä
- On monesta osa-alueesta koostuva kokonaisuus, jossa eri osa-alueet vaikuttavat toisiinsa
- Työkyky ei ole sama kuin terveys eikä terveystarkastus ole riittävä sen arvioimiseksi
- Arviointeja on erilaisia riippuen intressistä ja käytettävästä käsitteistöstä

Monialainen yhteistyö työkyvyn arvioinnissa ja tukemisessa

Sosiaalinen toimintakyky

- Elämäntilanne ja nykytilanne
- Sosiaalinen verkosto
- Arkiselviytyminen ja asiointi
- Asiakkuudet
- Toimeentulo ja taloudellinen tilanne
- Päihteiden käyttö

Työvoimaura

Työvoimaura (Sepponen K. sovell)	Taustalla ?
Salpautunut työvoimaura =Umpikuja jo työuran alkaessa	Ammatti-identiteetin kehittymien jumissa? Trauma psy/fyys? Pitkäaikainen sairaus psy/fyys? Oppimisvaikeudet tai heikkolahjaisuus? Päihteiden käyttö?
Katkennut työvoimaura =Pitkän työuran jälkeen stoppi	Vaikea itsetunnon loukkaus työn loputtua tai sairastuttua? ”Ei ole niin väliä palata työhön”? =suojelukeino, defensi, ei uskalla edes toivoa Usein masennus mukana
Epävaka työvoimaura =Työura lyhyt ja katkonainen, tuettuja työllistymisiä paljon	Alalla määräaikaisuus on tavallista (esim. rakennusala) Ei väliä, onko työssä vai ei ? Päihteiden käyttöä? Oppimisen vaikeudet ja kehitysvammaisuus?
Vakaa työvoimaura = ei merkittäviä katkeamia opinto- ja työuralla, työttömyyttä alle 1 v.	Työmarkkinoista johtuvat syyt? Lukion jälkeen opiskelussa katkos?

Työssä selviytyminen

	Huono (1)	Tyydyttävä (2)	En osaa sanoa(3)	Hyvä (4)	Erittäin hyvä (5)
Työelämävalmiudet					
Työaikojen noudattaminen					
Työpaikalle sopiva ulkoasu					
Käyttäytyminen ja toisten kohtaaminen					
Työpaikan pelisääntöjen noudattaminen /alaistaidot					
muu (mikä?)					
Toiminta työssä					
Ohjeiden ymmärtäminen					
Ohjeiden noudattaminen					
Oma-aloitteisuus					
Kyky itsenäiseen työskentelyyn					
Kyky tehdä työ tavanomaisen perehdytyksen jälkeen					
Työtaidot					
Työmotivaatio ja aktiivisuus					
Stressinsieto					
Muu (mikä?)					
Työssä näkyvä terveys					
Työssä vaadittava fyysinen suorituskyky					
muu (mikä?)					
Käsitykseni selviytymisestä vastaavassa avointen työmarkkinoiden työssä					
Työelämävalmiudet					
Toiminta työssä					
Terveys / työkuunto					
muu (mikä?)					

Esimiesten arvio työssä suoriutumisesta / Monialainen arvio Kerätär 2016

		Työkykyinen n (%)	Työkyvyn kohentaminen tarpeen n (%)	Työkykyinen vain välityömarkkinoille n (%)	Työkyvytön n (%)
Esimiehen arvio	Hyvä tai tyydyttävä	108 (89.3)	32 (68.1)	12 (44.4)	6 (17.1)
	Epätasainen tai kaippaa harjaantumista	12 (9.9)	10 (21.3)	8 (29.6)	8 (22.9)
	Heikko, tutkimukset tai työkyvyn tuki erittäin tärkeitä	0 (0.0)	4 (8.5)	7 (25.9)	20 (57.1)
	Tieto puuttuu	1 (0.8)	1 (2.1)	0 (0.0)	1 (2.9)
	Yhteensä	121(100)	47(100)	27(100)	35(100)

Monialainen työkyvyn ja kuntoutustarpeen arviointi? Kerätär 2016

- Kerätään informaatio
 - asiakkaan toimintakyvyn historiasta ja siinä esiin tulleista häiriöistä ja voimavaroista (koulutus- ja työhistoria, sosiaalinen toimintakyky),
 - käytännön työssä selviytymisestä ja työllistymisyrittämisestä,
 - aiemmasta terveydentilasta, hoidoista ja kuntoutuksesta
 - asiakkaan motivaatiosta (käsitykset halusta, pystyvyydestä ja mahdollisuuksista), toiveista sekä kokemistaan ongelmista tai oireista ja
 - toimintakyvystä kliinisillä havainnoilla ja tutkimuksilla sekä lisäksi
- Lääkärin tehtävä on selvittää, onko toimintakyvyn heikkenemisen taustalla jokin sairaus ja mikä on tämän sairauden hoidon ja kuntoutuksen mahdollisuudet.
- Lääkäri tekee tulkinnan työ- ja toimintakyvystä sekä kuntoutustarpeesta. Tulkinta pohjautuu kerätyn informaation lisäksi tietoon ja ymmärrykseen asiakkaan lähtökohdista ja kontekstuaalisista tekijöistä.
- Laaditaan dokumentit, mukaan luettuina lausunnot sosiaalivakuutusetuuksia varten, joko työkyvyn ja työhönpaluun tukemiseksi tai eläkehakemusta varten.

Mika 27 v. Sairauslähtöinen työkyvyn arviointi

- Tulee te-toimiston läheteellä terveystarkastukseen työkyvyn arvioimiseksi
- Peruskoulun jälkeen catering-alan tutkinto, ei kokemusta avoimilta työmarkkinoilta
- Kuntouttavassa työtoiminnassa viimeisten 5 vuoden aikana 3 eri jaksoa nuorten työpajalla ja työpajan keittiöllä x 2. Työaika pystytty pidentämään alun 1pv/vko:sta 3pv/vko 4 t/pv.
- Somaattisesti terve (RR, veren rasvat, ruokailu- ja liikuntatottumukset? , ylipainoa BMI 30)
- Ei käytä päihteitä.
- Haluaa töihin, työkyky omasta mielestä hyvä
- Työkykyinen? Suositellaan työvoimapalveluihin työllistämisen tukitoimia?

Mika 27 v. Monialainen työkyvyn arviointi

- Syntymä ja varhaiskehitys normaali (Synnytys- ja neuvolatiedot)
 - Puheen kehitys viivästynyttä, tutkimukset lasten pkl:lla, todettu kehityksen viivästymä ja suositus opintojen mukautuksesta 2. luokalta alkaen, joka toteutunut peruskoulussa (pienryhmäopetus) ja ammattikoulussa. (Perheneuvolan tutkimukset, sairauskertomukset, kouluterveydenhuolto, HOJKS)
 - Asuu vanhempiensa kanssa, ei ikäisiään kavereita, äiti huolehtii ruoanlaiton, siivouksen, pyykkäyksen, Mika auttelee. Vanhemmat maksavat laskut. Tullut joskus tuttujen hyväksikäyttämäksi taloudellisesti. Saa työmarkkinatukea ja on työnhakija. (Sosiaalityö)
 - Vanhemmat sitä mieltä, että pitäisi mennä töihin, mutta ei kannata ajatella omaa asuntoa vielä. (Sosiaalityö)
- jatkuu

Mika 27 v. Monialainen työkyvyn arviointi

- Työnhakijana 8 v. Haussa itse ei ole kyennyt esittämään tarkempia suunnitelmia. ”Töihin haluaisi” (Te-toimisto).
- Työssä ei oma-aloitteisuutta tai kykyä itsenäiseen työskentelyyn. Ei osaa pienentää tai suurentaa ruoka-reseptejä, hygieniaymmärryksessä puutteita. Pärjää toisen ohjauksessa rutiininomaisissa töissä (tiski, siivous). Alussa edistymistä sosiaalisessa kanssakäymisessä, mutta edistymistä ei ole enää tapahtunut. Vetäytyy ja on passiivinen toisten seurassa, ei aloita puhetta koskaan itse. Ohjaaja: ei selviydy avointen työmarkkinoiden keittiötöistä. (Työssä selviytyminen, kuntouttavan työtoiminnan ohjaaja)
- Vastaanotolla ei ota katsekontaktia, puhe niukkaa ja konkreettia. Itse pitää työkykyään hyvänä. (Lääkäri)
- Kognitiivinen profiili vaihteleva, kokonaissuoriutuminen vastaa lievästi kehitysvammaisen tasoa (Neuropsykologinen tutkimus)

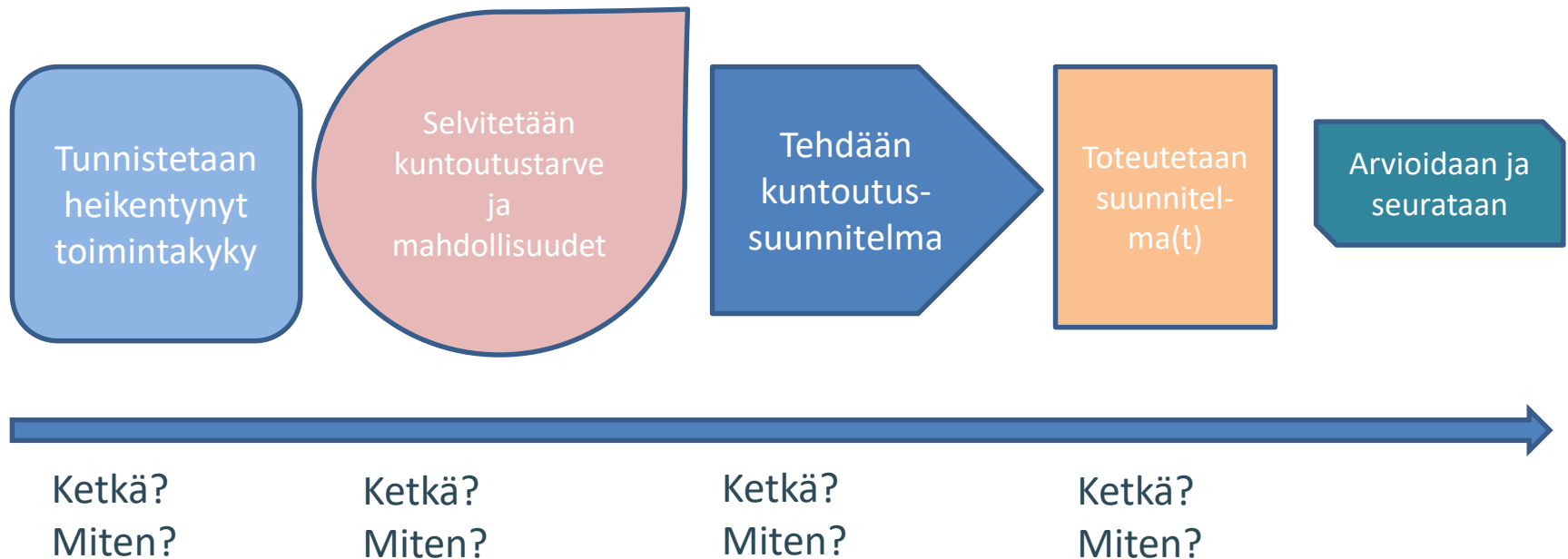
Mika 27 v. / Lääkärin logiikka työkyvyn tulkinnessa

- Salpautunut työvoimaura, vakava toimintakykyongelma?
- Ammattitaitoisen keittiötyöntekijän työllistyminen ei yleensä ole pitkäaikainen ongelma. Osaaminen ja Työkyky?
- Sosiaalinen toimintakyky heikko, ml. sosiaalinen verkosto, arkiselviytyminen, itsenäinen toiminta.
- Työssä suoriutuminen **ei yllä avointen työmarkkinoiden vaatimuksiin**, vaikka ”pajatyössä” olisi ok.
- Biomekaaninen toimintakyky hyvä.
- **Ristiriita** asiakkaan näkemyksen ja muun tiedon välillä selvä. Miksi?
- Heikon toimintakyvyn takana kehitysvamma?
- Psykologinen tutkimus: Kognitiivinen kyvykkyys erittäin heikkoa
- Dg: Lievä älyllinen kehitysvamma F70.0
- Tulkinta työkyvystä: ei ole työkykyinen avointen työmarkkinoiden töihin, ts. työkyvytön toistaiseksi.
- Suunnitelma: Työkyvyttömyyseläkkeen haku, Kehitysvammahuollon palvelutarveselvitys ja suunnitelma

Työkyvyn arviointi verkostossa?

Kuntoutus prosessina järjestelmästä nähtynä

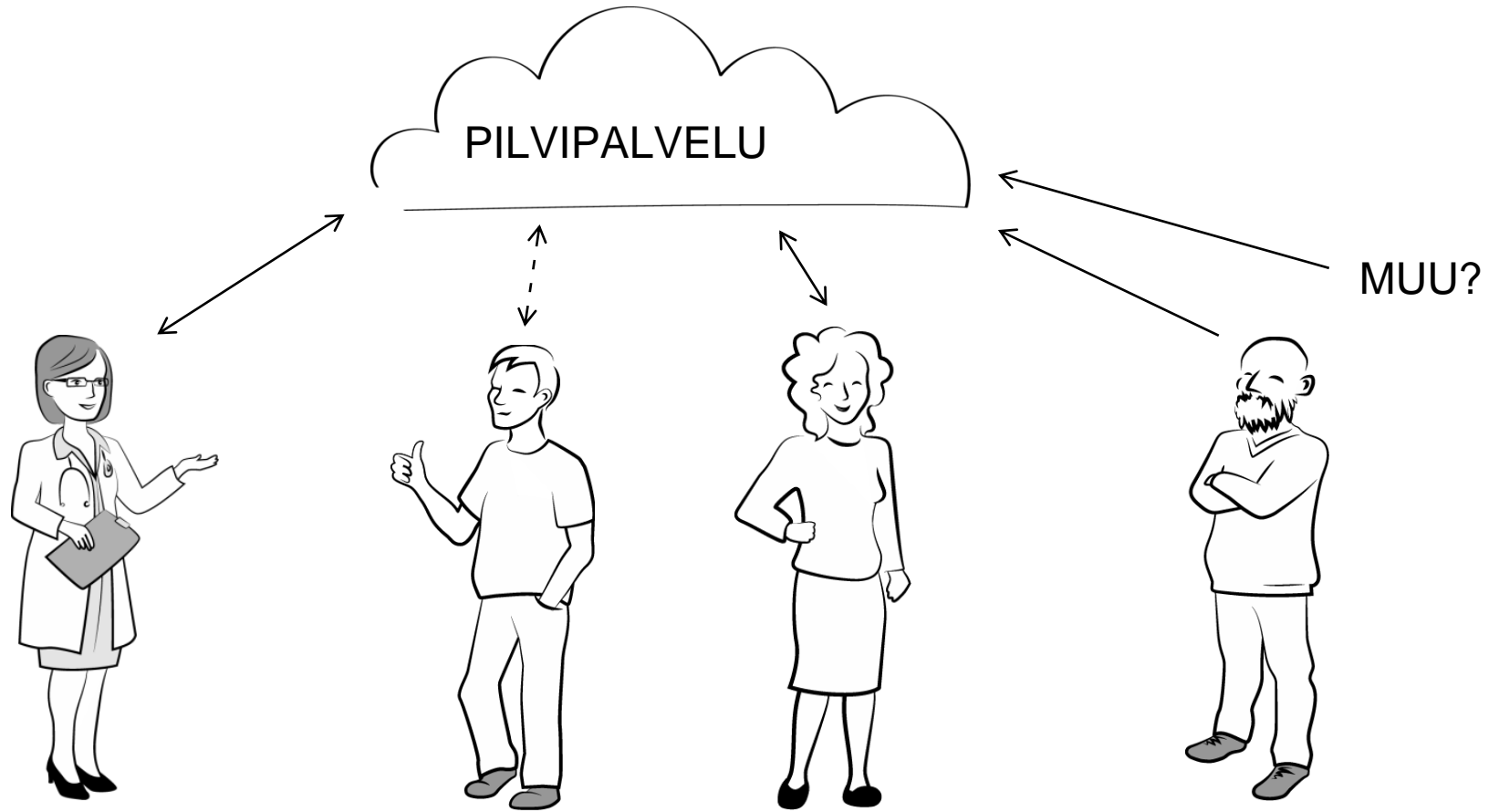

Verkostoyhteistyölle rakenteet ja koordinaatio

- Sovitaan paikallisesti, kuka vastaa ja kuka tekee mitäkin ja missä järjestyksessä
 - = sovitaan prosessi ja eri tahojen roolit siinä
- Verkostoyhteistyöstä tehdään päätös, joka edellyttää, että näin toimitaan
 - = päätöksen tekee se, jolla siihen on valtuudet
- Eri yksiköt toteuttavat

KunnonSyyni-TIETOJÄRJESTELMÄ

TERVEYDENHOITAJA /
LÄÄKÄRI

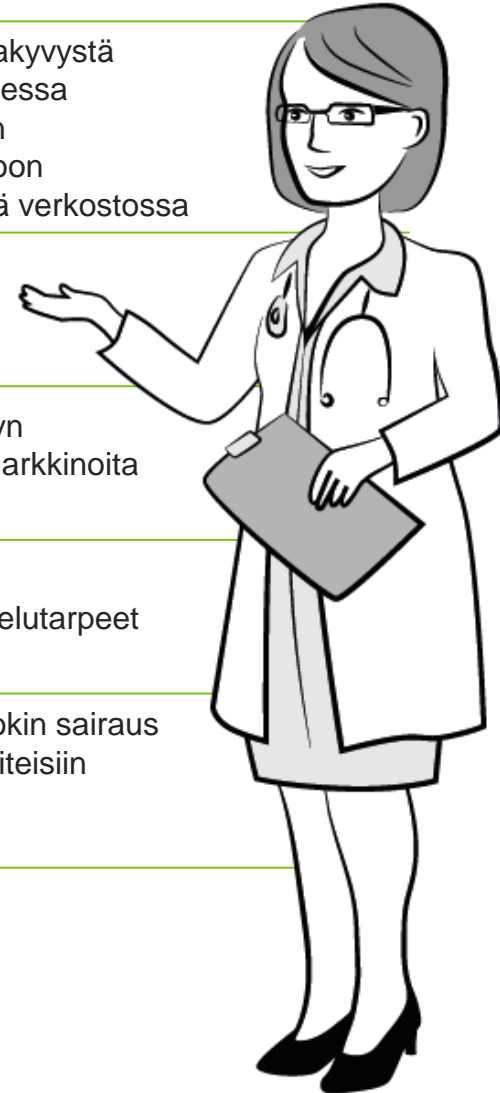
ASIAKAS

OHJAAJA /
SOSIAALIOHJAAAJA

TYÖPAJAOHJAAJA

Eri roolien tehtävät KunnonSyyni-prosessin aikana

Asiakaskontakti	Tunnistaa mahdollisen huolen asiakkaan tilanteesta ja palvelutarpeista Ohjaa asiakkaan omaohjaajan luo
Omaohjaaja	Tarkentaa huolen asiakkaan tilanteesta ja toimintakyvystä Tukee asiakasta luottamuksellisessa ohjaussuhteessa Tunnistaa ja kutsuu tarpeellisen asiakasverkoston Varmistaa asiakkaan suostumukset tietojen vaihtoon Koordinoi ja vastaa palvelutarpeen selvittämisestä verkostossa
Sosiaaliohjaaja	Selvittää sosiaalisen tilanteen ja –toimintakyvyn Voi toimia myös omaohjaajana
Työpajaohjaaja/kuntouttavan työtoiminnan ohjaaja	Tunnistaa asiakkaan työssä näkyvän toimintakyvyn Antaa arvion työssä selviytymisestä avoimia työmarkkinoita ajatellen
Terveydenhoitaja	Tunnistaa terveyteen liittyvät huolenaiheet ja palvelutarpeet
Lääkäri	Arvioi, onko heikentyneen toimintakyvyn takana jokin sairaus Ohjaa tarvittaviin hoidon ja kuntoutuksen toimenpiteisiin Arvioi työkyvyn / työkyvyttömyyden Kirjoittaa tarvittavat lausunnot
Kaikki osallistuvat, omaohjaaja koordinoi	Johtopäätökset ja suunnitelmat <ul style="list-style-type: none">• Palvelutarpeesta• Hoidon ja kuntoutuksen tarpeista• Työkyvystä• Toimeentulosta

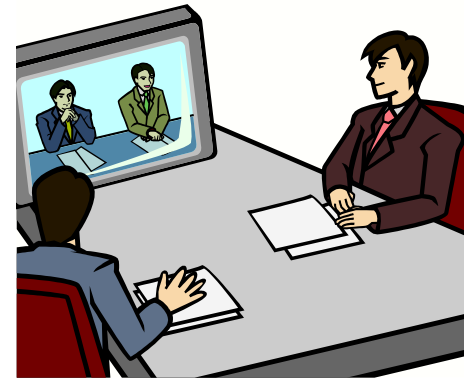

Kuntouttavan työtoiminnan rooli?

- Kuntoutuminen avoimille työmarkkinoille?
- Sosiaalinen kuntoutus?
- Työkyvyn arviointi?
- Palvelutarpeiden tunnistaminen?
- Asiakkaan tuki ja ohjaus?
- Itsenäinen toimija vai osa monialaista verkostoa?

Monialaisesta yhteistyöstä

- Vaikeaa
- Jokainen haluaa tehdä työnsä hyvin ja ” pärjätä itse ”
- Pelkoa? Olenko osannut tehdä oikein?
- Kilpailu siitä, kuka oikeasti tietää asiakkaan asiat
- Työpaine
- Oma osaamista vaikea tunnistaa ja tuoda yhteistyöhön
- Monialainen ryhmä – ryhmädynamiikan lait koskevat myös ammattilaisryhmiä!

Lopuksi...

- Pitkään työttömänä olleiden työkyvyn heikkeneminen jää suurelta osin tunnistamatta, sairaudet hoitamatta ja kuntoutukset käynnistymättä
- Perinteisellä sairauslähtöisellä työkyvyn arvioinnilla tämä ei ole korjattavissa
- Tarvitaan uudenlaisia toimintatapoja, rakenteita ja johtamista, joissa toiminta pohjautuu sosiaalityön, terveydenhuollon ja työllisyyspalveluiden (ym.) muodostaman verkoston toimintaan

Kirjallisuutta ja sidonnaisuuudet

- Kerätär R. Työkyvyn arvioinnin käsitteet. Työterveyslääkärilehti;33 (2) 2015.
- Kerätär R. Sairauslähtöisestä työ- ja toimintakyvyn arvioinnista monialaiseen arviointimalliin. Duodecim;130:77-86.
- Kerätär R. Kun katsoo kauempaa, näkee enemmän. Monialainen työkyvyn ja kuntoutustarpeen arviointi pitkäaikaistyöttömillä. Väitöskirja. Oulun yliopisto. 2016.
- Kerätär R. Miten arvioida työttömien työkykyä? Työterveyslääkärilehti. 2/2016:39-42.
- Lind J. Kuntoutus työn muutoksessa. Yksilön vajavuuden arvioinnista toimintaverkostojen rakenteistumiseen. Väitöskirja. Lapin yliopisto 2013.

- Sidonnaisuudet:
Raija Kerätär
LT, työterveyshuollon erikoislääkäri, kuntoutuksen ja hallinnon erit. pätevyys, työnohjaaja STory
Oorninki Oy, toimitusjohtaja ja hallituksen puheenjohtaja, kuntoutuslääkäri, kouluttaja ja työnohjaaja.
Kela asiantuntijalääkäri